

ARCHYVINIAI ŠALTINIAI XIX A. LIETUVOS KATALIKŲ DVASININKIJOS SOCIALINĖS RAIDOS TYRIMAMS: TARNYBOS LAPAI

ALDONA PRAŠMANTAITĖ

Rusijos imperijos institucijų raštvedyboje nuo XVII a. antros pusės iki 1917 m. svarbią vietą turėjo tarnybos lapai, kuriuose be asmens biografinių duomenų nurodinėta tarnybos eiga. Istoriografijoje šie dokumentai yra vertinami kaip viena iš pagrindinių valdininkijos tarnybos eigos dokumentavimo formų, o jų atsiradimas pagrįstai siejamas su imperijos valdžios siekiais kontroliuoti ir reguliuoti biurokratijos formavimosi procesą¹. Istorikai yra senokai atkreipę dėmesį į tarnybos lapuose fiksuotų duomenų vertę to meto visuomenės tyrimams. Tad neatsitiktinai tarnybos lapų duomenys užima svarbią vietą visų pirma rusų tyrėjų, besigilinančių į visuomenės socialinės struktūros problemas ar istorinių veikėjų biografijas, tekstuose. Pastebėtina, kad visi be išimties į Rusijos imperijos biurokratijos istoriją XVIII–XIX a. besigilinantys tyrėjai tarnybos lapų duomenis vertina kaip svarbų informacijos šaltinį. XX a. septintame aštuntame dešimtmetyje produktyviai tarnybos lapų duomenis XIX a. pirmos pusės Rusijos imperijos valdininkijos analizei panaudojo amerikiečių istorikas Walteris M. Pintneris². Gubernatorių, vicegubernatorių, gubernijos prokurorų ir kitų aukštesniajam imperijos vietos valdžios sluoksniui priskirtinų valdininkų tarnybos lapų duomenimis remiasi Rusijos mokslininkas Piotras Zajončkovskis monografijoje apie imperijos valdymo struktūras XIX a. pirmoje pusėje³. Lietuvių istoriografijoje

¹ Любовь Писаркова, „От Петра до Николая II: политика правительства в области формирования бюрократии“, in: *Отечественная история*, Москва, 1996, № 4, p. 29–43.

² Walter M. Pintner, „The Social Characteristics of the Early Nineteenth-Century Russian Bureaucracy“, in: *Slavic Review*, 1970, t. 29, p. 429–443; Walter M. Pintner, „The Evolution of Civil Officialdom, 1755–1855“, in: *Russian Officialdom: The Bureaucratization of Russian Society from the Seventeenth to the Twentieth Century*, edited by Walter McKenzie Pintner and Don Karl Rowney, Chapel Hill, NC.: The University of North Carolina Press, 1980, p. 190–226.

³ Пётр Зайончковский, *Правительственный аппарат самодержавной России в XIX веке*, Москва: Мысль, 1978.

imperijos pasaulietinių valdininkų tarnybos lapai tyrėjų pastaraisiais metais produktyviai naudojami biografiniams tyrimams⁴.

Tarnybos lapų kaip reikšmingo šaltinio Rusijos imperijos visuomenės tyrimams panaudojimas pastebimai suaktyvėjo XX a. septintame aštuntame dešimtmetyje⁵. Denisas Šilovas, fundamentalaus Rusijos imperijos valstybės veikėjų biobibliografinio žinyno, apimančio 1802–1917 m., autorius⁶, įvadiniamame straipsnyje konstatuoja, kad tyrėjai, visų pirma biografinių studijų ir žinynų autoriai, šiuos dokumentus naudoja nuo XIX a. pabaigos – XX a. pradžios, ir čia pat pažymi, kad tarnybos lapų analizės galimybės toli gražu neišsemtos⁷. Šilovas akcentuoja išsamesnį šio dokumentų masyvo tyrimo būtinumą. Pasak tyrėjo, šaltiniotyris tyrimas turėtų padėti atskleisti tarnybos lapuose fiksuotų duomenų netolygumą ir argumentuotai vertinti jų patikimumą. Jo nuomone, tyrėjų dėmesio vertas šaltiniotyriu požiūriu novatoriškas Vitalijaus Ivanovo darbas⁸.

Rusijos imperijos valdininkijos tarnybos lapų duomenų bazė kiekybiiniu požiūriu yra gausiausia ir iki šiol intensyviausiai tyrėjų naudota. Tačiau valdininkai nėra vienintelis Rusijos imperijos visuomenės sluoksniu, apie kurį Rusijos imperijos valdžia siekė turėti išsamias žinias įstatymu nustatytos asmens tarnybos lapo forma. Pirmoji socialinė grupė, kurios apskaitai tarnybos lapas įvestas, buvo kariškiai – karinių žinybų kanceliarijoje ši forma taikyta nuo XVII a. antros pusės⁹. Valdininkijos apskaita susirūpinta

⁴ Žr., pvz., Algimantas Katilius, „Carlas von Schmithas – biografijos atradimas“, in: Carl von Schmith, *Necrolithuanica*, parengė Reda Griškaitė, Algimantas Katilius, Vytautas Kazakevičius, Arturas Mickevičius, Vilnius: Versus aureus, 2006, p. 9–23.

⁵ З. Малкова, М. Плюхина, „Документы высших и центральных учреждений XIX – начала XX в. как источник биографических сведений“, in: *Некоторые вопросы изучения исторических документов XIX – начала XX века*, редакторы И. Фирсов, Г. Горфейн, Л. Шепелев, Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1967, p. 204–228.

⁶ Денис Шилов, *Государственные деятели Российской империи. Главы высших и центральных учреждений, 1802–1917: Биобиблиографический справочник*, СПб.: Издательство „Дмитрий Буланин“, 2001.

⁷ Денис Шилов, „Биографический справочник о государственных деятелях Российской империи XIX – начала XX века: источниковедческий аспект работы“, in: *Государственные деятели Российской империи*, p. 11.

⁸ Виталий Иванов, *Губернское чиновничество 50–60-х гг. XIX в. в России: Историко-источниковедческие очерки (по материалам Московской и Калужской губерний)*, Калуга, 1994.

⁹ С. Романова, И. Глуховская, „Указатель видов документов, содержащих генеалогическую информацию (XVII–1917 г.)“, in: *Вестник архивиста*, Москва, 1998–1999, Nr. 46–50.

XVIII a. septintame dešimtmetyje. 1764 m. pradžioje Rusijos imperijos Senatas išleido įsaką, kuriuo visoms imperijos institucijoms liepta pristatyti duomenis apie juose tarnaujančius ir rangą turinčius valdininkus, užpildant tarnybos lapą (rango neturėjusiems institucijos tarnautojams – raštininkams, kurjeriams – tarnybos lapų pildyti nereikėjo), nurodant ne tik užimamas pareigas, bet ir kokias anksčiau ėjo, kokį rangą turi, ar buvo baustas, ar atvirkščiai – turi apdovanojimų, t. y. reikalauta parengti tarnybos lapus (*послужные списки*), kokius pildė kariškiai. Įsako priede pridėta 12 grafų dokumento forma, reglamentuojanti „kaip tie lapai turi būti surašomi“¹⁰. 1764 m. įsake buvo nurodyta pildyti tarnybos lapus kas pusmetį, vėliau per eita prie metinių. Pirminė tarnybos lapo forma ne kartą tobulinta, pridedant naujas grafas. Imta reikalauti pateikti išsamius duomenis ne tik apie patį valdininką, bet ir jo šeimą. Antai XX a. pradžioje atsirado grafos su duomenimis apie valdininko žmonos ir vaikų gimimo datas, tikėjimą etc. Pastaroji aplinkybė, vertinant iš laiko perspektyvos, teikia galimybę, remiantis tarnybos, lapais geriau pažinti ne tik asmenį, bet ir jo artimiausią aplinką.

Dar vienas imperijos visuomenės sluoksniu, kuriam buvo įvesti tarnybos lapai, yra dvasininkai. Pažymėtina, kad ortodoksų dvasininkų tarnybos lapus imta pildyti maždaug tuo pačiu metu kaip ir valdininkams. Dvasininkų tarnybos lapų atitikmuo – vadinamieji „klero žiniaraščiai“ (*клеровые ведомости*), žinomi nuo 1769 m.¹¹ XIX a. trečio dešimtmečio pabaigoje šie „žiniaraščiai“ pagal pateikiamų duomenų pobūdį iš esmės nesiskyrė nuo valdininkų tarnybos lapų, t. y. atitinkamose grafose buvo nurodomas šventiko amžius, socialinė kilmė, išsilavinimas, tarnybos eiga, šeimninė padėtis, materialinė situacija ir kt. Taigi reikalavimas pildyti tarnybos lapus lietuvių Rusijos imperijos socialinius sluoksnius – kariškius, valdininkus (t. y. rangą turinčius valstybės tarnautojus) ir ortodoksų dvasininkiją. Po Lenkijos ir Lietuvos valstybės žlugimo Rusijos imperijos užimtose buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėse buvo pradėta taikyti imperijoje galiojusi raštvedybos sistema ir dokumentų formos. Tarnybos lapai buvo įvesti ir katalikų dvasininkams.

Katalikų dvasininkų tarnybos lapai fragmentiškai yra naudoti į Bažnyčios istoriją besigilinusiu mokslininkų, ypač tikslinant ar koreguojant asmens biografijos faktus ar aiškinantis bendresnius, visų pirma to meto religinio ugdymo, klausimus. Antai Vytautas Merkys tarnybos lapų duo-

¹⁰ Senato įsakas, Nr. 12030, 1764-01-31, in: *Полный свод законов Российской империи*, (toliau – ПСЗ), rink. 1649–1825 m., t. 16; internetinė prieiga: www.nlr.ru/e-res/law.

¹¹ *Именные списки всем лицам духовнаго звания православнаго исповедания*.

menis naudojo ir fundamentalioje monografijoje apie vyskupą Motiejų Valančių¹², ir darbe apie tautinius santykius Vilniaus vyskupijoje¹³. Rašydamas apie Valančiaus laikų kunigą Kazimierą Aleksandravičių, aptardamas jo turėtą išsilavinimą iki studijų Žemaičių vyskupijos seminarijoje, Merkys rėmėsi tarnybos lapo duomenimis¹⁴. Kun. Jono Mačiulio-Maironio 1914 m. tarnybos lapo vertimą į lietuvių kalbą XX a. devinto dešimtmečio pabaigoje parengusi ir paskelbusi Sigita Gasparavičienė atkreipė tyrėjų dėmesį, kad šis dokumentas patikslina ir papildo kai kurias literatūros istorijoje jau nusistovėjusias datas¹⁵. Vilma Žaltauskaitė, spaudai parengusi kalbininko kunigo Povilo Januševičiaus (1866–1948) dienoraštį ir įvadiniame straipsnyje pateikusi žymiai išsamesnę šio kunigo biogramą nei iki tol žinomą, taip pat kaip vieną iš svarbesnių šaltinių tikslinant gyvenimo ir veiklos faktus bei datas panaudojo tarnybos lapo duomenis¹⁶. Dvasininkų tarnybos lapus kaip pagrindinį šaltinį pasitelkiau analizuodama XIX a. pirmos pusės Žemaičių vyskupijos kapitulos struktūrą ir personalinę sudėtį¹⁷. Tačiau kaip atskiras dokumentų masyvas katalikų dvasininkijos tarnybos lapai nėra analizuoti. Klausimas kada, kokiomis aplinkybėmis šie dokumentai atsirado ir įsitvirtino dvasinių institucijų raštvedyboje taip pat iki šiol nebuvo nagrinėtas. Naujausioje XIX a. Lietuvos istorijos sintezėje teigiama, kad katalikų dvasininkai įgijo valdininkams būdingų bruožų ir jiems tarnybos lapai pradėti pildyti XIX a. penkto dešimtmečio pradžioje, kai, sekuliarizavus bažnytines valdas, visiems katalikų dvasininkams pradėti mokėti atlyginimai iš valstybės išdo¹⁸. Dvasininkų tarnybos lapų atsiradimą vienareikšmiškai siejant su

¹² Vytautas Merkys, *Motiejus Valančius: Tarp katalikiškojo universalizmo ir tautiškumo*, Vilnius: Mintis, 1999.

¹³ Vytautas Merkys, *Tautiniai santykiai Vilniaus vyskupijoje 1798–1918 m.*, Vilnius: Versus aureus, 2006.

¹⁴ Vytautas Merkys, „Kazimieras Aleksandravičius – vyskupo Valančiaus laikų kunigas (1823–1884)“, in: *Jų testamentai vykdomi*, sudarė Aldona Gaigalaitė, Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2006, p. 11–24.

¹⁵ Sigita Gasparavičienė, „Jono Mačiulio-Maironio tarnybos formuliaras“, in: *Lietuvos archyvai: Staipsnių rinkinys*, vyr. redaktorius Bronislovas Vonsavičius, t. 1, Vilnius: Mokslas, Lietuvos TSR centriniai valstybiniai archyvai, Vyriausioji archyvų valdyba prie Lietuvos TSR Ministrų Tarybos, 1988, p. 23–26.

¹⁶ Povilas Januševičius, *Visokių atsitikimų sąrašas: 1895–1898*, parengė Vilma Žaltauskaitė, (ser. *Bibliotheca Archivi Lithuanici*, t. 5), Vilnius: LII leidykla, 2004.

¹⁷ Aldona Prašmantaitė, „Žemaičių vyskupijos katedros kapitula XIX a. pirmojoje pusėje“, in: *Istorijos akiračiai: Skiriama profesorius habilituoto daktaro Antano Tylos 75-mečiui*, Vilnius: LII leidykla, Lietuvos istorijos institutas, Vytauto Didžiojo universitetas, 2004, p. 323–340.

¹⁸ Tamara Bairašauskaitė, „Dvasininkai“, in: Tamara Bairašauskaitė, Zita Medišauskienė,

bažnytinių valdų sekuliarizacija, akivaizdu, kad iki XIX a. vidurio to meto Lietuvos katalikų dvasininkų tarnybos lapus (jų ligšiolinis, nors ir ganėtinai fragmentiškas naudojimas neleidžia abejoti tokius buvus) tektų priskirti kitai dokumentų kategorijai. Šio straipsnio tikslas – išsiaiškinti katalikų dvasininkijos tarnybos lapų genezę, aptarti šios dokumentų grupės raidą, remiantis archyvuose išlikusiais Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų dvasininkų tarnybos lapais išnagrinėti juose esančių duomenų pobūdį.

Genezė. Kunigaikštis Aleksandras Golicynas, tuometis 1810 m. įsteigtos Vyriausiosios kitatikių dvasinių reikalų valdybos viršininkas, 1813 m. pradžioje kreipėsi į Romos katalikų dvasinę kolegiją Peterburge prašydamas jam atsiųsti Kolegijos narių tarnybos lapus, pareikalauti tokių iš vyskupų apie jiems patikėtų valdyti vyskupijų aukštesnius dvasininkus ir pristatyti Valdybai¹⁹. Pasak Golicyno, vyskupai turėtų pateikti duomenis apie save pačius ir aukštesnius jiems pavaldžių vyskupijų dvasininkus: sufraganus, titulinius vyskopus, infulatus, konsistorijų narius, kapitulų prelatus ir kanauninkus, diecezinių seminarijų rektorius, vienuolynų priorus, provincijolus etc., t. y. reikalauta pildyti tarnybos lapus pagal pridedamą formą visiems vadovaujančias pareigas turintiems diecezinės ir vienuolių dvasininkijos atstovams. Eilinių parapijose tarnaujančių diecezinių dvasininkų, kaip ir jokių pareigų neužimančių vienuolių, gyvenimas ir tarnystė imperijos valdžios tuo metu nedomino²⁰. Reikalavimas pateikti Valdybai tarnybos lapus nebuvo vienkartinis – nurodyta, kad Kolegijos narių ir aukštesniųjų vyskupijų dvasininkų tarnybos lapai turėtų būti ateityje pristatomi Valdybai kasmet²¹.

Už tarnybos lapų pateikimą Valdybai jos vadovo Golicyno paliepiamu atsakinga tapusi Kolegija nedelsdama ėmėsi veikti ir 1813 m. kovo mėn. išsiuntinėjo įsaką dėl minėtų dokumentų parengimo ir pristatymo, pridėdama iš Valdybos gautų užpildyti reikalingų formų pavyzdžius vyskupijų vyskupams ir Mogiliavo arkivyskupui. Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų ganytojai nedelsdami patvirtino įsaką gavę, Vilniaus vyskupas Jeronimas Stroinovskis patikino jau išsiuntinėjęs savo vyskupijos dvasininkams gautas

Rimantas Miknys, *Lietuvos istorija*, t. 8, d. 1: *Devynioliktas amžius: visuomenė ir valdžia*, Vilnius: Baltos lankos, Lietuvos istorijos institutas, 2011, p. 323.

¹⁹ Aleksandro Golicyno raštas Romos katalikų dvasinei kolegijai, 1813-03-08, in: Rusijos valstybės istorijos archyvas, (toliau – RVIA), f. 822, ap. 1, b. 1794, l. 1–3.

²⁰ *Ibid.*

²¹ *Ibid.*

formas ir žadėjo neužtrukti jas gavęs pristatyti Kolegijai²². Tačiau paaiškėjo, kad nurodymą įvykdyti ir duotus pažadus tesėti nėra taip paprasta. Tik po metų, 1814 m. kovo mėn. Vilniaus vyskupas raportu Kolegijai pranešė parengtus dokumentus išsiuntęs, čia pat pasiteisindamas, kad trūksta Val-kavisko dekanato dekanato tarnybos lapo, nes pastarasis prieš trejetą savai-čių mirė, o naujo jis dar nespėjęs paskirti²³. Peršasi prielaida, kad Vilniaus vyskupas buvo vienas pirmųjų, Kolegijai pateikęs reikalaujamus dokumen-tus. Kolegija savo ruožtu gautuosius dokumentus privalėjo persiųsti Valdy-bai²⁴. Tačiau 1814 m. rugsėjo pabaigoje Golicynas priminė Kolegijai 1813 m. kovo mėnesio rašte išdėstyta prašymą pristatyti Valdybai aukštesniosios dvasininkijos tarnybos lapus ir teigė iki šiol jų negavęs²⁵. Apie tai, kad būtų gavęs Vilniaus vyskupijos dvasininkų tarnybos lapus, kuriuos Vilniaus vys-kupas rašė išsiuntęs Kolegijai kovo mėn., neužsimena, tad greičiausiai jie te-bebuvo Kolegijos tarnautojų stalčiuose. Kolegija savo posėdyje apsvarsčiusi 1814 m. rugsėjo mėn. rašytąjį Golicyno raštą, nutarė nedelsiant užpildyti Kolegijos narių tarnybos lapus, pareikalauti tokių iš dar jų neatsiuntusiųjų vyskupijų ir pakartoto prieš metus duotą įsipareigojimą persiųsti juos Val-dybai²⁶. Vilniaus vyskupas ir šiais metais buvo vienas iš pareigingiausių: 1814 m. spalio mėnesį rašė Kolegijai siunčiantis savo, keturių vyskupijos sufraganų ir pareigas turinčių vyskupijos dvasininkų tarnybos lapus už einamuosius, t. y. 1814, metus²⁷. Tačiau situacija pasikartoto – iš vyskupijų gauti dokumentai ir vėl nebuvo persiųsti Valdybai. Kolegija teisinosi, kad pradėjusi gautuosius tarnybos lapus tikrinti nustatė, jog ne visi pareng-ti kaip reikalauta, tad tekę grąžinti su nurodymu pataisyti. Be netinkamai užpildytųjų į Kolegiją buvo atsiųsti ir vyskupų nepatvirtintieji, o tokie irgi

²² Vilniaus vyskupo Jeronimo Stroinovskio raportas Romos katalikų dvasinei kolegijai, 1813-04-01, in: *RVIA*, f. 822, ap. 1, b. 1794, l. 9; Žemaičių vyskupo Juozapo Arnulfo Giedraičio raštas Kolegijai, 1813-04-01, in: *Ibid.*, l. 10.

²³ Vilniaus vyskupo Jeronimo Stroinovskio raportas Romos katalikų dvasinei kolegijai, 1814-03-12 [14?], in: *RVIA*, f. 822, ap. 1, b. 1794, l. 64.

²⁴ Romos katalikų dvasinės kolegijos kanceliarijos žyma apie gautųjų Vilniaus vysku-pijos dvasininkijos tarnybos lapų persiuntimą Aleksandrui Golicynui, in: *RVIA*, f. 822, ap. 1, b. 1794, l. 64v.

²⁵ Aleksandro Golicyno raštas Romos katalikų dvasinei kolegijai, 1814-09-26, in: *RVIA*, f. 822, ap. 1, b. 1794, l. 84.

²⁶ Išrašas iš Romos katalikų dvasinės kolegijos 1-ojo departamento posėdžio protokolo, 1814-09-28, in: *RVIA*, f. 822, ap. 1, b. 1794, l. 85.

²⁷ Vilniaus vyskupo Jeronimo Stroinovskio raportas Romos katalikų dvasinei kolegijai, 1814-10-30, in: *RVIA*, f. 822, ap. 1, b. 1794, l. 88.

buvo gražinami. Be to, vienuolijos tarnybos lapus siuntė nenoriai²⁸. Kolegija aiškinosi, kad tai ir buvusios pagrindinės priežastys, trukdžiusios nedelsiant, kaip Golicyno 1813 m. kovo mėn. rašte buvo nurodyta, juos išsiųsti Valdybai²⁹.

Pažymėtina, kad buvusios Abiejų Tautų Respublikos teritorijoje esančiose katalikų vyskupijose tarnybos lapai XIX a. antrame dešimtmetyje buvo įvesti tik Rusijos imperijai po Lietuvos ir Lenkijos valstybės žlugimo atitekusių vyskupijų dvasininkams. Lenkijos Karalystės vyskupijose, kaip galima spręsti iš Rusijos valstybės istorijos archyve saugomų, tarnybos lapai pradėti pildyti XIX a. septinto aštunto dešimtmečių sandūroje. Rusijos valstybės istorijos archyvo fonduose saugomi Seinų vyskupijos dvasininkų tarnybos lapai yra nuo 1871 m.³⁰ Tiesa, tarnybos lapams analogiškos dvasininkų apskaitos formos, vadinamieji dvasininkijos „tabeliai“ – *wyказы tabelaryczne*, prie Rusijos imperijos prijungtose buvusios Lenkijos Karalystės žemių vyskupijose sutinkami jau nuo ketvirto dešimtmečio vidurio. Lenkijos istorikas Stanisławas Litakas studijoje apie Liublino vyskupijos dvasininkiją, pirmąkart istoriografijoje itin plačiai šiuos dokumentus panaudojęs, aptarė ir jų genezę. Tyrėjas daro prielaidą, kad ne tik jo analizuojamos Liublino vyskupijos, bet ir kitų Lenkijos Karalystės vyskupijų katalikų dvasininkijos „tabelių“ istorija prasideda 1835 m., kai tų metų sausio mėnesio pabaigoje Tikybu ir viešojo švietimo valdinės komisijos (*Komisja Rządowa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego*) Tikybu ir švietimo skyriaus direktorius raštu kreipėsi į vyskupus (autorius cituoja raštą Liublino vyskupui) reikalaujamas pagal pridedamą pavyzdį per tris mėnesius parengti ir pristatyti Komisijai duomenis apie vyskupijos diecezinius dvasininkus ir vienuolius³¹. Klausimyną sudarė vienuolika išplėstų teminių klausimų, tarp kurių buvo ir klausimas apie dvasininko buvimo vietą ir veiklą per 1830–1831 m. sukilimą. Neatmestina, kad siekis identifikuoti sukilimui palankius katalikų dvasininkus ir nustatyti dvasininkijos dalyvavimo sukilime mas-

²⁸ Išrašas iš Romos katalikų dvasinės kolegijos 1-ojo departamento posėdžio protokolo, 1815-02-09, in: *RVIA*, f. 822, ap. 1, b. 1794, l. 107–108.

²⁹ Išrašas iš Romos katalikų dvasinės kolegijos 1-ojo departamento posėdžio protokolo, 1815-02-15, in: *RVIA*, f. 822, ap. 1, b. 1794, l. 110.

³⁰ Seinų vyskupijos dvasininkų tarnybos lapai, in: *RVIA*, f. 822, ap. 11, b. 421 ir kt.

³¹ Stanisław Litak, „Duchowieństwo diecezji lubelskiej w okresie międzypowstaniowym (1835–1864)“, in: *Spoleczeństwo Królestwa Polskiego: Studia o uwarstwieniu i ruchliwości społecznej*, pod redakcją Witolda Kuli, t. 3, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1968, p. 94.

tus galėjo būti ir vienas iš tabelio įvedimo katalikų dvasininkijai pretekstų. Peršasi prielaida, kad šiuos tabelius septintame aštuntame dešimtmetyje ir pakeitė tarnybos lapai.

Centrinėse Rusijos imperijos institucijose, kokioms tikslinga priskirti ir Kolegiją, kaupiti dokumentai rašyti rusų kalba. Tiek Vilniaus, tiek Žemaičių vyskupijų aukštesniųjų dvasininkų tarnybos lapai kalbos požiūriu nebuvo išimtis, t. y. duomenys buvo pateikiami rusų kalba. Tarp vyskupijų dokumentų išlikęs vienas kitas egzempliorius lenkų kalba yra iš pirmų XIX a. dešimtmečių. Neatmestina, kad tai galėjo būti vertimui parengtas tekstas. Originalo, t. y. rusų kalba, XIX a. prieš tai buvusį tokiems dokumentams apibūdinti vartotą terminą *послужные списки* pakeitė terminas *формулярные списки*. Kurį laiką abu terminai dar vartoti pakaitomis kaip sinonimai (antai cituotame Golicyno rašte vartojamas *послужные списки*), tačiau pamažu galutinai išsivirtino *формулярные списки*. Terminų įvairovė šaltiniuose, atrodo, bus turėjusi įtakos šiems dokumentams apibūdinti vartojamų sąvokų nevienodumui istoriografijoje. Antai lietuvių istoriografijoje pastaraisiais metais dominuoja terminas „tarnybos lapas“, tačiau lygiagrečiai vartojamas ir „formuliaras“ ar „formuliarinis sąrašas“. Lietuvių kalbininkai ir rusų–lietuvių žodyno autoriai pateikia vienintelį istorinio termino *формулярный список* vertimo variantą – „tarnybos lapas“³². Sunormintas prasmninio vertimo variantas šiuo konkrečiu atveju ganėtinai talpia apibūdina šią dokumentų rūšį, tad ieškoti lietuvių kalba sinoniminių atitikmenų sąvokai „tarnybos lapas“, įvedinėjant pažodinį vertimą „formuliaras“ ar „formuliarinis sąrašas“, kažin ar tikslinga. Juo labiau kad lietuvių kalba žodis „formuliaras“ įprastai vartojamas kalbant apie dokumento blanką, t. y. lapą su institucijos rekvizitais oficialiems raštams, arba dokumento formą, kurią reikia užpildyti.

Klausimynas ir struktūra. Tarnybos lapų ranka braižytų formų pavyzdžiai buvo pridėti prie cituoto Golicyno 1813 m. rašto Romos katalikų dvasinei kolegijai dėl jų parengimo, tad buvo visiškai aišku, kokius duomenis reikėtų pateikti. Klausimynas Kolegijos nariams ir vyskupijų vyskupams

³² *Rusų–lietuvių kalbų žodynas*, t. 4, sudarė Jadvyga Kardelytė, Chackelis Lemchenas, Jonas Macaitis, Alina Mankevičienė, Vilnius: Mokslas, 1985, p. 499; lenkų kalba šie Rusijos imperijos raštvedyboje 1764–1917 m. sutinkami dokumentai apibūdinami terminu *wykaz stanu służby* ir sinoniminiai vertimo variantai taip pat nesiūlomi; žr. *Polski słownik archiwalny*, pod redakcją Wandy Maciejewskiej, wydanie 2, reprint, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1993, p. 125.

buvo suskirstytas į septynias nenumeruotas grafas: 1) vardas, pavardė; 2) luomas ir tautybė; 3) amžius; 4) kur, kada ir ko mokėsi; 5) kada išventintas į dvasininkus („įrašytas į dvasininkų luomą“), kur, kada ir kokias pareigas ėjo ir buvo jose paaukštintas; 6) ar kuo nors savo tarnystėje pasižymėjo ir ar nebuvo kaip nors ypatingai, išskyrus pareigas, apdovanotas ir kada; 7) kokį atlyginimą gauna ar kokios yra metinės pajamos, iš kokių šaltinių ir kokiais nurodymais ar sprendimais remiantis³³. Vyskupijų aukštesniųjų dvasininkų tarnybos lapas nežymiai skyrėsi ir yra išsamesnis: po grafos, kurioje prašyta nurodyti apdovanojimus, įterpta grafa su klausimais apie bausmes – prašyta nurodyti, ar asmuo nebuvo baustas ar teistas, o jeigu taip, tai už ką, kada ir kuo byla baigėsi³⁴. Paskutinėje aukštesniųjų dvasininkų (išskyrus vyskupus ir Kolegijos narius) tarnybos lapų grafoje prašyta nurodyti, ar asmuo gali toliau eiti pareigas³⁵. Kolegijos nariai, kaip žinoma, buvo vyskupijų kapitulų deleguoti atstovai. Ir nors nėra duomenų, kad prieš šiuos delegatus siunčiant būtų buvęs atliekamas specialus tyrimas apie vieno ar kito asmens tinkamumą Kolegijos nario pareigybei, tačiau aki-vaizdu, kad dvasininkai į šias pareigas būdavo parenkami.

Išlikę archyviniai dokumentai leidžia teigti, kad tarnybos lapai, sumanyti kaip aukštesnių katalikų dvasininkų arba šalia dvasinės tarnystės turinčių pasaulietinių įpareigojimų, apskaitos forma, nuo XIX a. vidurio buvo pradėti taikyti visiems imperijos vyskupijų katalikų dvasininkams, nepriklausomai, ar jie, be dvasinės tarnystės, ėjo kokias nors pareigas. Klausimynas iš esmės nekito. Antai 1819 m. Žemaičių vyskupijos aukštesniųjų dvasininkų tarnybos lapuose nurodoma: 1) vardas, pavardė; 2) iš kokio luomo ir kokios tautybės; 3) amžius; 4) kur, kada ir ko mokėsi; 5) kada įrašytas į dvasininkų luomą, kada, kur ir kokias dvasininko pareigas ėjo, ar turi paaukštinimų; 6) ar šalia dvasininko tarnystės turi kitų pareigų ir ar buvo už jas apdovanotas ir kada; 7) ar nebuvo baustas ar teistas, o jeigu buvo, tai kada, už ką ir kuo byla baigėsi; 8) kokį atlyginimą gauna ar kokios metinės pajamos, kiek laiko ir iš kokių šaltinių; 9) ar gali toliau eiti pareigas³⁶.

³³ Vyskupų ir Kolegijos narių tarnybos lapų pavyzdys, in: *RVIA*, f. 822, ap. 1, b. 1794, l. 3–4.

³⁴ Pareigas einančių dvasininkų (išskyrus vyskupus ir Kolegijos narius) tarnybos lapų pavyzdys, in: *RVIA*, f. 822, ap. 1, b. 1794, l. 5–6.

³⁵ *Ibid.*

³⁶ Žemaičių vyskupijos bažnyčių sąrašas pagal dekanatus ir apskritis ir 1819 m. dvasininkų tarnybos lapai, in: Lietuvos valstybės istorijos archyvas, (toliau – *LVIA*), f. 696, ap. 2, b. 699.

XIX a. viduryje 5-a ir 6-a grafos sujungtos į vieną (neliko atskiro klausimo apie kitas pareigas), tad grafų skaičius sumažėjo iki 8, 2-oje grafoje neliko klausimo apie tautybę, o amžiaus pabaigoje grafa apie amžių suskaidyta į du poskyrius – viename iš jų rašyti gimimo metai, kitame – mėnuo ir diena. Maždaug tuo pačiu metu papildyti poskyriai, skirti datos – metų, mėnesio ir dienos tikslumu – rašymui, atsiranda prie 5-os grafos, t. y. pradėta nurodinėti ne tik metai, bet ir mėnuo bei diena, kada buvo iššventintas į kunigus, kada iš vienu dvasinės tarnystės pareigų perkeltas į kitas etc.

XIX a. devinto dešimtmečio tarnybos lapuose turėjo būti nurodoma: 1) vardas, pavardė; 2) iš kokio luomo; 3) kokio amžiaus; 4) kur, kada ir kokių dalykų mokėsi; 5) kada įrašytas į dvasininkų luomą, kur, kada ir kokias pareigas ėjo ir buvo jose paaukštintas; 6) ar buvo baustas, teistas ir tardytas, o jeigu buvo, tai kada ir kokia bylos baigtis; 7) kokį atlygį ar metinį išlaikymą gauna ir kieno nurodymu; 8) ar ateityje gali eiti pareigas. Grafos nebuvo numeruojamos, tačiau eilės tvarka nuosekliai išlaikoma nuo pat pirmųjų rankraštinių tarnybos lapų blankų. Nuo ketvirto dešimtmečio pradžios pereita prie spausdintų. Lapo dydis taip pat nekito – tai dvigubas maždaug 23,5 x 36,5 cm dydžio lapas. XIX a. antroje pusėje Vilniaus vyskupijos dvasininkų tarnybos lapų blankai spausdinti Vilniuje, Didžiojoje gatvėje buvusioje A. I. Zako spaustuvėje.

Cituotame 1813 m. Golicyno rašte nebuvo apibrėžta, ar tarnybos lapas turi būti individualus, t. y. tik vienam asmeniui pildoma forma, ar gali būti į tą pačią formą įrašoma ir daugiau personalijų. Taigi nuo pat pradžių buvo pildyti tarnybos lapai vienam asmeniui ir pagal vienokį ar kitokį kriterijų sudarytai asmenų grupei (dekanato dvasininkai, seminarijos dėstytojai ir pan.). Tiek vienu, tiek kitų tarnybos lapų grafos ir klausimynas buvo identiški. Peršasi prielaida, kad pagal tam tikrą kriterijų, pavyzdžiui, priklausymą vienam vyskupijos dekanatui, suformuotos grupės dvasininkų tarnybos lapai viename dokumente galėjo atsirasti patogumo sumetimais. Tai nepanaikino personalinių tarnybos lapų, kurie ir toliau buvo pildomi. Tad tarp Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų dokumentų galima rasti tiek atskirų dvasininkų, tiek jų grupių tarnybos lapus.

Saugojimo vieta. Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų dvasininkų tarnybos lapų pagrindiniai ir gausiausi rinkiniai šiuo metu saugomi dviejuose archyvuose: Lietuvos valstybės istorijos archyve (LVIA) Vilniuje ir Rusijos valstybės istorijos archyve (RVIA) Sankt Peterburge. Rinkiniai nėra visiškai tapatūs, nors pasitaiko ir tarnybos lapų, užpildytų tiems patiems asme-

nims už tuos pačius metus, t. y. antrojo jų egzemplioriaus. Specifinis RVIA saugomų Lietuvos vyskupijų šios rūšies dokumentų masyvo bruožas – vyraujantys aukštųjų dvasininkų (vyskupų ir vyskupijų kapitulos prelatų bei kanauninkų) ir dvasininkų, be dvasinės tarnystės turėjusių dar ir pasaulietinių pareigų, tarnybos lapai. Pagrindinis dvasininkų tarnybos lapų, sukataloguotų pagal chronologiją kaip konkrečių metų ir konkrečios vyskupijos dokumentų grupė, kompleksas saugomas tarp šiame archyve esančio Vidaus reikalų ministerijos Romos katalikų dvasinės kolegijos fondo dokumentų (RVIA, f. 822, ap. 11). Apyraše tarnybos lapai suskirstyti saugojimo vienetais, taikant chronologinį kriterijų suformuotais pagal vyskupijas (vienuolių – pagal vienuolijas). Abėcėlinio sąrašo stoka apsunkina paieškas ir neleidžia atsakyti į klausimą, kiek šis rinkinys yra išsamus, t. y. neaišku, ar yra, pavyzdžiui, visų vyskupijos aukštųjų dvasininkų tarnybos lapai apyraše nurodytais metais, ar tik pavienių asmenų. Neaišku taip pat, kiek tarp jų yra tarnybos lapų, užpildytų eiliniams, pasaulietinių pareigų neturėjusiems dieceziniams kunigams. Saugojimo vienetų aprašai perdėm lakoniški, kad būtų galima argumentuotai apibūdinti, kiek yra išlikusių to meto Lietuvoje veikusių vienuolių vienuolių tarnybos lapų. Remiantis apyrašo duomenimis, šiame RVIA fonde saugomi Vilniaus vyskupijos dvasininkų 1816–1913 m. tarnybos lapai ir Žemaičių vyskupijos 1813–1887 m. Žymios spragos (pavyzdžiui, nėra Žemaičių vyskupijos dvasininkų 1830–1843 m. tarnybos lapų) perša prielaidą, kad šie dokumentai gali būti „išsklaidyti“ tarp kitų šio arba tarp Vidaus reikalų ministerijos Kitatikių dvasinių reikalų (RVIA, f. 821) fondo dokumentų³⁷.

Lietuvoje pagrindinis Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų dvasininkų tarnybos lapų kompleksas saugomas Lietuvos valstybės istorijos archyve. Specifinis šiame archyve esančių šios rūšies dokumentų bruožas – dominuojantys eilinių, t. y. pasaulietinių pareigų neturėjusių dvasininkų, tarnybos lapai. Komplektuoti pagal vyskupijas. Tad Vilniaus vyskupijos dvasininkų tarnybos lapų reikėtų ieškoti LVIA saugomame Vilniaus Romos katalikų vyskupijos dvasinės konsistorijos fonde (LVIA, f. 604, ap. 2). Dokumentai aprašyti pagal metus. Tenka pripažinti, kad chronologinis kriterijus tvarkant šios rūšies dokumentus yra, ko gero, racionaliausias, tačiau šiuo konkrečiu atveju paieškas ir praktinį panaudojimą labai apsunkina ta aplinkybė, kad nėra nurodoma ne tik kokių asmenų tų ar kitų metų tarny-

³⁷ Rusijos valstybės istorijos archyve saugomų dokumentų elektroninis katalogas nuo 2012 m. pradžios yra prieinamas archyvo internetiniame puslapyje www.fgurgia.ru.

bos lapai yra saugomi, bet nėra aišku ir kiek jų yra – vienas ar visas pluoštas, apimantis dekanatą ar kelis dekanatus. Nuosekliai peržiūrėjus dvasininkų 1861–1865 m. tarnybos lapus paaiškėjo, kad jie yra anaip tol ne visiems tais metais vyskupijos parapijose tarnavusiems dvasininkams. Patikrinus vieną kitą šio apyrašo saugojimo vienetą iš XIX a. pirmų dešimtmečių, aiškėja analogiška situacija, be to, konkrečių metų tarnybos lapai neretai sukomplektuoti su kitais dokumentais, apyraše nurodomas saugojimo vieneto datavimas ne visada adekvatus.

Žemaičių vyskupijos dvasininkų tarnybos lapai LVIA sutelkti kur kas kompaktiškiau, t. y. įrišti į knygas pagal abėcėlę ir saugomi 696 fondo 2-ame apyraše. Tarnybos lapų suskirstymas pagal abėcėlę įgalina sekti vieno ar kito dvasininko bažnytinę karjerą ir yra nemenka pagalba ieškantiems duomenų apie vieną ar kitą dvasininką. Tačiau ganėtinai akivaizdžios chronologinės spragos šias galimybes menkina. Kaip ir Vilniaus vyskupijos atveju, anaip tol ne visų Žemaičių vyskupijos dvasininkų tarnybos lapai išlikę (o gal savo laiku nebuvo ir parengti). Abėcėlinė LVIA saugomų dvasininkų tarnybos lapų rodyklė nėra sudaryta, tad tyrėjas pasmerktas akloms paieškoms. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos rankraštynas, kuriame saugomas Vilniaus arkivyskupijos kurijos fondas (*LMAVB*, f. 318), yra dar viena dokumentų saugojimo vieta Lietuvoje, kur galima tikėtis rasti dvasininkų tarnybos lapų. Abėcėlinio jų katalogo taip pat nėra, tačiau paiešką labai palengvina kompiuterinis fondo dokumentų apyrašas. Pagal *LMAVB* saugomų Lietuvos dvasininkijos tarnybos lapų dokumentų masyvą fondai neprilygsta LVIA ar RVIA. Po įvairius archyvus išsklaidyti to meto Lietuvos dvasininkų tarnybos lapai, atitinkamų katalogų stoka praktiškai užkerta kelią sisteminei šios dokumentų grupės analizei.

Rengimo peripetijos. Už diecezinių dvasininkų tarnybos lapų pristatymą Kolegijai, kaip ir už jų deramą bei savalaikį parengimą buvo atsakingas vyskupijos vyskupas ar administratorius, už vienuolių – vienuolyno vyresnysis. Tad Kolegija dėl tarnybos lapų į juos ir kreipdavosi. Keletas tokių raštų, leidžiančių rekonstruoti šių dokumentų parengimo procedūrą Vilniaus ir Žemaičių vyskupijose, yra išlikę. Antai 1842 m. pradžioje Kolegijos narys ir Vilniaus vyskupo pagalbininkas vyskupas Kazimieras Dmochovskis rašė tuomečiam Žemaičių vyskupijos administratoriui Simonui Mykolui Giedraičiui, kad Kolegijai iki kovo 10 d. būtina pristatyti pareigas einančių vyskupijos diecezinių dvasininkų ir vienuolių tarnybos

lapus³⁸. Turint omenyje, kad vyskupo kanceliarija, kaip matyti iš atitinkamos žymos, šį raštą gavo vasario 16 d., tarnybos lapų parengimui laiko skirta labai mažai. Juo labiau kad reikalauta einamųjų metų, t. y. 1842 m., kokias nors aukštesnes pareigas einančių diecezinių dvasininkų ir vienuolių tarnybos lapų. Kolegijai reikalauta pateikti du įrištus, rusų kalba tiksliai pagal formas užpildytus tarnybos lapų egzempliorius. Priminta, kad ateityje kiekvienais metais Kolegijai turi būtų pristatomi deramai parengti ir įrišti du tarnybos lapų egzemplioriai³⁹. Vyskupas savo ruožtu Kolegijos nurodymo vykdymą pavesdavo vyskupijos Konsistorijai, kuri ir buvo atsakinga už deramą tarnybos lapų parengimą ir savalaikį jų pateikimą. Peršasi prielaida, kad šie dokumentai rengti remiantis vyskupijos konsistorijoje esančiais duomenimis apie vyskupijos dvasininkus. Vienuolių tarnybos lapus pildyti ir juos pateikti vyskupijos konsistorijai pareigą veikiausiai turėjo vienuolyno vyresnysis. Tarnybos lapai tvirtinti vyskupijos vyskupo, kartais dar dekaną ar vienuolyno vyresniojo (jei tai buvo vienuolystės įžadus turintis dvasininkas) parašu. Iš *de visu* peržiūrėtų Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų kunigų tarnybos lapų pasitaikė tik vienas kitas, pasirašytas paties asmens, kurio duomenys lape pateikti. Nors vyskupijos konsistorija reikalingus duomenis gaudavo, reikia manyti, iš pačių dvasininkų, tačiau asmens parašą savo tarnybos lape, matyt, reikėtų vertinti veikia kaip išimtį iš bendros taisyklės. Vyskupijos hierarcho parašu patvirtintas tarnybos lapas kartu buvo ir jame esančių duomenų patikimumo garantas.

Kaip minėta, tarnybos lapus gavusi Kolegija tikrindavo, ar yra visų vyskupijoje vienokias ar kitokias aukštesnes pareigas turinčių dvasininkų tarnybos lapai ir ar jie surašyti pagal nurodytą formą. Atvejai, kai į Kolegiją būdavo nusiunčiami ne visi tais metais vyskupijoje aukštesnes pareigas turinčių dvasininkų tarnybos lapai, o parengtieji užpildyti ne pagal reikalavimus, būdavo dažni: kone kasmet vyskupas gaudavo nurodymus atsiųsti trūkstantus tarnybos lapus ar papildyti jau pateiktą informaciją pagal formą reikalaujamais duomenimis. Paskutinėje reikalaujamos užpildyti formos grafoje reikėjo nurodyti, ar asmuo geba toliau eiti pareigas. Paprastai visuose tarnybos lapuose gebėjimai įvertinti vienu žodžiu „sugeba“. Tačiau Kolegiją pasiekdavo ir tokie tarnybos lapai, kuriuose ši grafa būdavo tuš-

³⁸ Romos katalikų dvasinės kolegijos 1842 m. raštas Žemaičių vyskupijos valdytojui kunigaikščiui Simonui Mykolui Giedraičiui, in: *LVA*, f. 696, ap. 2, b. 113, l. 1–3.

³⁹ *Ibid.*

čia. Greičiausiai tai būdavo neapsižiūrėjimo pasekmė, tačiau nepaisant, kad visuose tarnybos lapuose, kaip taisyklė, būdavo patvirtinama, jog asmuo ir toliau sugebės eiti pareigas, Kolegija anaipol nemanė, kad tai formalus dalykas ir, pastebėjusi atsiųstus tarnybos lapus su tuščia grafa, juos gražindavo, reikalaudama nedelsiant atsiųsti reikiamai užpildytus.

Pirmaisiais metais akivaizdžiai dėl vėlavimo (tiek iš vyskupijų, tiek iš Kolegijos pusės) nuolat stringantis tarnybos lapų pateikimas ilgainiui tapo ganėtinai sklandus. Kolegijai reguliariai, kaip reikalauta, buvo siunčiami aukštesnes pareigas turinčių diecezinių dvasininkų ir vienuolių tarnybos lapai. Kol kas nepavyko nustatyti, kada Kolegija pareikalavo pildyti tarnybos lapus visiems dvasininkams. Tačiau akivaizdu, kad tokio nurodymo būta (kitaip sunku būtų paaiškinti faktą, kad visose Rusijos imperatoriui pavaldžių teritorijų katalikų vyskupijose eilinių dvasininkų tarnybos lapai pradėti pildyti maždaug vienu laiku, XIX a. ketvirtame dešimtmetyje). Nėra duomenų, kurie leistų argumentuotai pagrįsti teiginį, kad reikalavimas pildyti dvasininkų tarnybos lapus sietinas su Katalikų Bažnyčios valdų sekuliarizacija ir dieceziniams dvasininkams nuo 1844 m. gegužės mėnesio pradėtu mokėti atlyginimu iš valstybės išdo⁴⁰. Prielaidą, kad tam ruošiasi iš anksto, siekiant sukaupti duomenis apie parapijų dvasininkus, taip pat būtų nelengva pagrįsti, nes imperijos valdžios rūpestis katalikų dvasininkų statistika ėmė reikštis jau pirmaisiais metais. Remdamasi imperatoriaus 1801 m. lapkričio 13 d. įsaku Romos katalikų dvasinė kolegija, įpareigota turėti absoliučiai visą informaciją apie imperijos teritorijoje esančių katalikų vyskupijų dvasininkus ir jų materialinę padėtį, pareikalavo iš vyskupijų hierarchų pateikti duomenis apie dvasininkų turimas valdas ir tai daryti reguliariai, t. y. pristatyti reikalaujamas žinias Kolegijai kiekvienų metų gruodžio mėnesį⁴¹. Imperijos valdžios nurodymu vyskupijų kalendoriuose pradėti spausdinti visų vyskupijos diecezinių dvasininkų abėcėliniai sąrašai. Vilniaus vyskupijos kalendoriuje keletą metų (berods nuo 1813 m.) publikuotus dvasininkų vardinius sąrašus⁴² netruko pakeisti išsamesni. 1819 m. antroje pusėje Vilniaus Romos katalikų dvasinė konsistorija remdamasi imperatoriaus įsaku pareikalavo iš dekanų iki metų pabaigos

⁴⁰ Įsakas Senatui, Nr. 17 403, 1843-12-15, in: *ИТСЗ*, rink. 1825–1881 m., t. 18, d. 1; internetinė prieiga: www.nlr.ru/e-res/law_r/content.html.

⁴¹ Romos katalikų dvasinės kolegijos įsakymas Vilniaus vyskupui, 1804-09-07, in: Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, (toliau – *LMAVB*), f. 43, b. 27002, l. 3–4.

⁴² *Directorium horarum canonicarum et missarum pro diecesi Vilnensi in AD MDCCCXIII*, Vilnae: Typografia Diecesana, [1882], [puslapiu nenumuruoti].

pateikti duomenis apie visus savo dekanato dvasininkus vyskupijos kalendoriui, nurodant kiekvieno asmens amžių, kunigystės metus, tarnystės vietą 1820 m. vyskupijos kalendoriui pagal praeitų, t. y. 1819 m., kalendoriui teiktų žinių formą⁴³. Ketvirto dešimtmečio pradžioje tuomečio vidaus reikalų ministro Dmitrijaus Bludovo nurodymu Romos katalikų dvasinė kolegija pareikalavo iš vyskupijų surašyti vyskupijų dvasininkus pagal imperatoriaus 1833 m. birželio 16 d. patvirtintas taisykles tam, kad jie būtų įtraukti 8-ąją reviziją⁴⁴.

Taigi akivaizdu, kad imperijos valdžia buvo suinteresuota katalikų dvasininkijos priežiūra ir kontrole. Įvedus dvasininkų tarnybos lapus, turimus statistinius duomenis buvo galima ženkliai papildyti, turėti tikslesnę apskaitą, kartu ir didesnės kontrolės galimybę. Imperijos valdžios siekiai kontroliuoti Katalikų Bažnyčią to meto Lietuvoje akivaizdžiai sustiprėjo po 1832 m. sukilimo numalšinimo. Dar 1832 m. pabaigoje vidaus reikalų ministras Šiaurės Vakarų krašto gubernatoriams įsakė reikalauti iš Katalikų ir Unitų Bažnyčių vyskupijų vadovų, kad kasmet būtų sudaromi ir vietos pasaulietinei valdžiai pristatomi vardiniai visų dvasininkų sąrašai⁴⁵. Reikalingi išsamesni tyrimai, norint argumentuotai atsakyti į klausimą, koks šių sąrašų santykis tarnybos lapų atžvilgiu, tačiau reikalavimas juose pateikti išsamius duomenis perša prielaidą, kad toks sąrašas galėjo būti tarnybos lapo atmaina. Archyvuose *de visu* peržiūrėti iki mūsų dienų išlikę eilinių dvasininkų tarnybos lapai iš trečio ketvirto dešimtmečio sandūros (neatmestina, kad galėjo būti pildomi ir ankstesniais metais) įgalina teigti, kad istoriografijoje išsakyta mintis apie tarnybos lapų atsiradimą XIX a. penktame dešimtmetyje po bažnytinių valdų sekuliarizacijos (net ir darant prielaidą, kad omenyje turėta eiliniai dvasininkai)⁴⁶ iš esmės koreguotina.

Šaltiniotyrinis aspektas. Akivaizdu, kad tarnybos lapuose užfiksuoti duomenys gali pasitarnauti sudarant XIX a. Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų

⁴³ Vilniaus Romos katalikų dvasinės konsistorijos raštas, 1819-08-20, in: *LMAVB*, f. 43, b. 27002, l. 8.

⁴⁴ Vilniaus Romos katalikų dvasinės konsistorijos raštas Vilniaus vyskupijos kapitulai, 1834-03-28, in: *LMAVB*, f. 43, b. 27002, l. 11. Revizijos, t. y. valstiečių, miestiečių, pirklių surašymas, Rusijos imperijoje vyriausybės nurodymu vykdytos XVIII–XIX a. ir apėmė ne tik mokestinius luomus (dvasininkus, atsargos kariškius etc.). Pirmoji revizija vykdyta 1719 m., paskutinė dešimtoji – 1857 m.

⁴⁵ Vidaus reikalų ministro įsakas, Nr. 5773, 1832-11-26, in: *ИТС3*, rink. 1825–1881 m., t. 7; internetinė prieiga: www.nlr.ru/e-res/law_r/content.html.

⁴⁶ Žr. Tamara Bairašauskaitė, *op. cit.*, p. 323.

dvasininkų vardinius sąrašus. Juose dažnai nurodoma ne tik kunigo pavardė ir vardas, bet ir tėvavardis, tad tarnybos lapai teikia galimybę sudaryti ganėtinai išsamų sąrašą, juo labiau kad dvasininkų sąrašuose, kurie 1809 m. Žemaičių vyskupijos *Directorium horarum canonicarum et missarum*, išspausdinti pirmąkart nurodant dvasininko pareigas ir parapiją⁴⁷, o nuo XIX a. antro dešimtmečio pabaigos spausdinti ir kaip Vilniaus vyskupijos rubricėlių priedas⁴⁸, tėvavardis paprastai nebuvo nurodinėjamas. Turint omenyje, kad *Directorium* spausdintame sąrašė rašyta lenkiška pavardės forma (ne visada naudojant diakritinius ženklus) ir dažniausiai lotyniška vardo, akivaizdu, kad tarnybos lapuose esantys duomenys rusų kalba teikia vardinio sąrašo tikslinimo ir korektūros riktų taisymo galimybę. Tas pats pasakytina ir apie dvasininkų amžių – tarnybos lapuose amžiaus grafa buvo nuo pat pradžią. *Directorium* publikuotuose vyskupijos dvasininkų sąrašuose amžius nuosekliai pradėtas nurodinėti tik nuo XIX a. antros pusės.

Socialiniams dvasininkijos tyrimams svarbūs yra grafos apie kilmę duomenys. Juo labiau kad kituose dokumentuose dvasininkų kilmė paprastai nebuvo nurodoma. Iki amžiaus vidurio tarnybos lapuose, kaip minėta, reikalauta nurodyti ir asmens tautinę priklausomybę. Antai Žemaičių vyskupijos katedros prelado kustošo pareigas 1819 m. ėjusio Bonaventūro Gailevičiaus (1752–1834) tarnybos lape rašoma jį esant lenką iš lietuvių bajorų⁴⁹. Duomenys apie kilmę dažniausiai itin lakoniški, t. y. nurodoma tik iš kokio socialinio sluoksnio vienas ar kitas dvasininkas yra kilęs, kartais teritorija pagal to meto pasaulietinį administracinį suskirstymą, tačiau informacija apie teritorinę kilmę itin fragmentiška ir todėl kompleksinei analizei menkai gali būti naudinga. Šiuo požiūriu kur kas informatyvesni yra grafos apie mokyklas duomenys, kuriais remiantis galima lokalizuoti vietovę, iš kurios asmuo yra kilęs. Antai minėtas Žemaičių vyskupijos katedros prelatas Gailevičius pradžios mokslus buvo baigęs Raseinių apskrities mokykloje, tad neabejotinai yra kilęs iš Žemaitijos ir veikiausiai iš Raseinių apylinkių.

⁴⁷ *Directorium horarum canonicarum et missarum in Annum D[omi]ni MDCCCIX*, Vilnae, [1808], [puslapiai nenumeruoti]; plačiau apie Žemaičių vyskupijos *Directorium* duomenis žr. Aldona Prašmantaitė, „Žemaičių vyskupijos liturginiai kalendoriai-žinynai“, in: *Lietuvos istorijos metraštis 2000*, Vilnius: LII leidykla, 2001, p. 164–179.

⁴⁸ Pirmąkart abėcėlinis Vilniaus vyskupijos dvasininkų sąrašas išspausdintas 1818 m. *Directorium*. Vilniaus vyskupijos žinytus išsamiai analizavo Lenkijos Bažnyčios istorikas kunigas Tadeusz Krahelis; žr. Ks. Tadeusz Krahel, „Schematyzmy diecezji wileńskie“, in: *Archiwa, biblioteki i muzea kościelne*, Lublin, 1979, t. 38, p. 113–235.

⁴⁹ ... *iz litovskich dvorian rodom Polak* (1819 m. Žemaičių vyskupijos katedros prelado Bonaventūros Gailevičiaus tarnybos lapas, in: *LVIA*, f. 696, ap. 2, b. 699, l. 119–120).

Grafoje apie kunigo išsilavinimą pateikiama informacija ne tik apie teologijos mokslus, bet ir apie pasaulietinį išsilavinimą nuo pradžios mokyklų iki universiteto (jeigu dvasininkas aukštuosius pasaulietinius mokslus buvo baigęs). Antai iš Raseinių apskrities bajorų kilęs pijorų vienuolis Jokimas Dembinskis, per 1863 m. sukilimą klebonavęs Dūkštose, buvusioje 1842 m. panaikinto pijorų vienuolyno bažnyčioje, kuri po vienuolyno uždarymo buvo palikta parapijos reikmėms, Raseinių pijorų apskrities mokykloje mokėsi pora metų, nuo 1815 iki 1817 m., metus buvo Liubešivo pijorų seminarijos novicijus, po to dar metus mokėsi tuo metu mokymo lygiu garsėjusioje pijorų išlaikomoje mokykloje Dubrovycioje Voluinės gubernijoje⁵⁰. Šis pijorų vienuolijos auklėtinis mokslus tęsė Vilniaus universitete: cituojamo 1860 m. jo tarnybos lapo duomenimis 1819–1823 m. studijavo tiksluosius mokslus ir studijas baigė filosofijos magistro laipsniu⁵¹. Pateikti pavyzdžiai yra pakankamas argumentas teigti, kad kunigų tarnybos lapuose esanti informacija apie dvasininkijos išsimokslinimą reikšmingai papildo kitų šaltinių duomenis, o turint omenyje, kad analogiški vienu ar kitu metų duomenys fiksuoti ir kitų vyskupijos dvasininkų tarnybos lapuose, yra galimybė juos panaudoti kompleksiniams tyrimams.

Kitaip negu asmens amžius, kuris metais nurodinėtas praktiškai iki XX a. pradžios ir leidžia nustatyti tik apytikslią gimimo datą, kiekvieno kunigo dvasinės karjeros pradžia žymėta kur kas konkrečiau – metų, o vėliau ir mėnesio bei dienos tikslumu. Metų tikslumu nurodinėtos ir kunigų dvasinės tarnystės vietovės ir pareigos. Antai Žemaičių vyskupijos katedros prelatas Gailevičius, į lietuvių literatūros istoriją įėjęs kaip religinių tekstų lietuvių kalba autorius, vyskupo Juozapo Arnulfo Giedraičio lituanistinių sumanymų rėmėjas, talkinęs rengiant katalikams skirtą Naujojo Testamento vertimą į lietuvių kalbą⁵². Nuo 1784 m. jis buvo Varnių parapijos klebo-

⁵⁰ Vilniaus vyskupijos Vilniaus miesto vicedekanato diecezinių dvasininkų 1860 m. tarnybos lapai. Jokimas Dembinskis, in: *LMAVB*, f. 318, b. 2509, l. 3v–4.

⁵¹ *Ibid.*

⁵² *Lietuvių literatūros istorija. XIX amžius*, sudarytojas ir vyr. redaktorius Juozapas Girdzijauskas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001; ganėtinai išsami biograma spausdinta tarpukariu leistoje enciklopedijoje („Gailevičius Bonaventūra“, in: *Lietuviškoji enciklopedija*, vyr. redaktorius Vaclovas Biržiška, t. 8, Kaunas: Spaudos fondas, 1940, p. 799–800), kurią vėliau perspausdino Bostone leista enciklopedija („Gailevičius Bonaventūra“, in: *Lietuvių enciklopedija*, t. 6, Bostonas: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1955, p. 463); Vaclovas Biržiška įtraukė Gailevičių į savo parengtą žinyną ir šalia biografijos pateikė darbų ir nespausdintų tekstų sąrašą; žr. Vaclovas Biržiška, „Bonaventūra Gailevičius“, in: *Aleksandrynas: Senųjų lietuvių rašytojų, rašiusių prieš 1865 m., biografijos*,

nas. Parapijos atsisakė 1800 m., iš katedros kanauninkų pakeltas prelatu kustošu. Tuomet ir gavo valdyti Varnių katedros altariją, kurią tebeturėjo ir 1819 m., cituojamo tarnybos lapo surašymo metais⁵³. Tarnybos lapo duomenimis Gailevičius Žemaičių vyskupijos seminarijoje mokėsi 1779–1781 m., įstojo jau po studijų Vilniaus universitete, turėdamas filosofijos mokslų daktaro laipsnį. Enciklopedinėse biogramose nurodoma ta pati Gailevičiaus studijų seka, tačiau datos skiriasi. Biogramų autoriai teigia Gailevičių į seminariją įstojus 1781 m., kunigystės šventimus gavus 1783 m. Tuo tarpu tarnybos lape rašoma, kad Gailevičius 1781–1784 m. Varšuvoje prie nunciatūros gilinosi į kanonų teisę. Remiantis tarnybos lapo duomenimis, kunigo šventimus gavo tik įstojęs į seminariją 1779 m. Ar tai reikštų, kad tarnybos lapo duomenys klaidingi? Veikiau atvirksčiai – didesnė tikimybė, kad klaida bus įsivėlusį publikuotose biogramose. Atkreiptinas dėmesys, kad Gailevičiaus tarnybos lapo informacija kur kas išsamesnė nei iki šiol istoriografijoje funkcionuojantys duomenys iš šio įtakingo XIX a. pirmų dešimtmečių Žemaičių vyskupijos dvasininko biografijos. Pateiktos informacijos pobūdis leidžia ją panaudoti ne tik rašant asmens, šiuo atveju Gailevičiaus, biografiją, bet ir nagrinėjant to meto vyskupijos valdymo peripetijas. Pavyzdžiui, Gailevičiaus tarnybos lape pateiktas faktas, kad 1814 m., kai kovo pabaigoje vyskupas Giedraitis išvyko į Rygą teikti Sutvirtinimo sakramento ten gyvenantiems katalikams, jis keletą mėnesių vyskupo nurodymu administravo vyskupiją, verčia kelti klausimą, ar Žemaičių vyskupai turėjo pareigą rūpintis Rygos katalikais, ar ši tuomečio vyskupo kelionė veikiau buvo nulemta kokių nors kitų aplinkybių.

Visų be išimties dvasininkų tarnybos lapuose skrupulingai fiksuotos jų gaunamos pajamos. Dažniausiai buvo nurodoma ne tik konkreti suma, bet ir gautų pajamų šaltinis. Pažymėtina, kad pajamos buvo tiesiogiai susijusios

bibliografijos ir biobibliografijos, t. 2: XVIII–XIX amžiai, Čikaga: JAV LB Kultūros fondas, Litanistikos institutas, 1963, p. 182–184; Gailevičiaus biograma yra naujausioje Lietuvos enciklopedijoje („Gailevičius Bonaventūra“, in: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 6, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2004, p. 326); apie Naujojo Testamento vertimą ir Gailevičiaus indėlį plačiau žr. Aldona Prašmantaitė, „Žemaičių vyskupas J. A. Giedraitis – Naujojo Testamento vertėjas“, in: *Devynioliktan amžiun įžengus*, redakcinė komisija Juozas Girdzijauskas, Algis Samulionis (ats. redaktorius), Vytautas Vanagas, (ser. *Senoji Lietuvos literatūra*, kn. 3), Vilnius: Pradai, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1994, p. 172–340; Aldona Prašmantaitė, *Žemaičių vyskupas Juozapas Arnulfas Giedraitis*, Vilnius: Diemedžio leidykla, 2000, p. 258–261 ir kt.

⁵³ 1819 m. Žemaičių vyskupijos kunigų tarnybos lapai. Žemaičių vyskupijos katedros prelatas Bonaventūra Gailevičius, in: *LVIA*, f. 696, ap. 2, b. 699, l. 119v–120.

su užimamomis pareigomis. Iki penkto dešimtmečio pradžios atlygi Žemaičių vyskupijos dvasininkai gaudavo iš vienai ar kitai pareigybei priskirtų žemės valdų. Cituotame Žemaičių vyskupijos katedros prelato Gailevičiaus 1819 m. tarnybos lape rašoma jį gaunant 210 rublių sidabru iš prelatūrai priklausančių valdų. Dar 136 rublius 50 kapeikų sidabru gaudavo iš savo valdomos altarijos – taigi per metus susidarydavo 246,5 sidabro rublių suma⁵⁴. Dieceziniams dvasininkams atlygimus pradėjus mokėti iš įždo, metinės pajamos tapo priklausomos nuo parapijos, kurioje kunigas turėjo dvasinės tarnystės pareigas, klasės⁵⁵. Jeigu kunigas turėdavo kitų įsipareigojimų (pavyzdžiui, dėstydavo seminarijoje ar mokykloje), už kuriuos mokėtas atlyginimas, jis būdavo išmokamas. Tačiau parapijos vikarams atlygi ir toliau mokėjo klebonas. Vikarai taip pat turėjo galimybę gauti daugiau pajamų, jeigu dirbdavo darbus, už kuriuos mokėtas atlyginimas. Neretai pastarosios būdavo didesnės nei gaunamos iš parapijos klebono. Antai 1888 m. tarnybos lapo duomenimis buvusios Vilniaus vienuolių bernardinų bažnyčios vikaras Jurgis Močiulskis iš savo klebono gaudavo 60, o už mokytojavimą Vilniaus Užupio ir Katedros mokyklose jam dar buvo išmokama 120, tad per metus iš viso susidarydavo 180 sidabro rublių⁵⁶.

Informatyvi tarnybos lapų grafa apie gaunamas pajamas ir jų šaltinius teikia galimybę duomenis panaudoti ne tik analizuojant dvasininkijos kaip socialinės grupės materialinę padėtį, bet ir gilinantis į Rusijos imperijos vykdytos politikos katalikų Bažnyčios atžvilgiu peripetijas. Nors nuo XIX a. penkto dešimtmečio vidurio atlyginimus visiems dvasininkams mokėjo imperijos valdžia, tačiau ir toliau, kaip matyti iš tarnybos lapuose esančių duomenų, vienas kitas kunigas buvo išlaikomas privačių asmenų. Pavyzdžiui, septinto dešimtmečio pradžioje, t. y. praėjus daugiau nei ketvirčiui amžiaus nuo įsigaliojusio valstybinio katalikų dvasininkų išlaikymo, 1860 m. kunigui Jurgiui Savickiui, Plikiškių koplyčios kapelionui, 60 sidabro rublių metinį atlyginimą mokėjo Plikiškių dvarininkas Valentinavičius⁵⁷. Argumentuotam atsakymui, kiek tokių dvasininkų Vilniaus ir

⁵⁴ *Ibid.*

⁵⁵ Parapijas suskirsčius į 5 klases, atitinkamai buvo įvestos 5 atlyginimų kategorijos, t. y. 1-os klasės parapijos klebonas gaudavo 600, 2-os – 500, 3-os – 400, 4-os – 275, 5-os – 230 sidabro rublių per metus; žr. Įsakas Nr. 17403, 1843-12-15, in: *ITC3*, rink. 1825–1881 m., t. 18, d. 1; internetinė prieiga: www.nlr.ru/e-res/law_r/content.html.

⁵⁶ Buvusios Vilniaus bernardinų bažnyčios vikaro Jurgio Močiulskio 1888 m. tarnybos lapas, in: *LVIA*, f. 694, ap. 2, b. 2086, l. 1–2.

⁵⁷ Vilniaus miesto vicedekanato kunigų 1860 m. tarnybos lapai. Kunigo Jurgio Savickio tarnybos lapas, in: *LMAVB*, f. 318, b. 2509, l. 8v–9.

Žemaičių vyskupijose XIX a. antroje pusėje buvo, reikėtų išsamesnių tyrimų. Istoriografijoje yra užsimenama apie parapijiečių pareigą išlaikyti ne-etatinėse bažnyčiose tarnaujančius dvasininkus⁵⁸, tačiau kiek tokių XIX a. antroje pusėje būta, nėra žinoma. Juo labiau kad 1863 m. sukilimo metais namų koplyčios sulaukė ypatingo vietos pasaulietinės valdžios dėmesio – Vilniaus generalgubernatorius specialiu aplinkraščiu įpareigojo gubernatorius kruopščiai patikrinti, ar namų koplyčiose tarnaujantys kunigai teisėtai yra išlaikomi šias koplyčias įsteigusią asmenų, o savininko mirties atveju nurodė pasirūpinti, kad namų šventovė būtų nedelsiant uždaryta⁵⁹. Tačiau nepaisant pasaulietinės valdžios nuostatos namų koplyčias išnaukinti, tarnybos lapų duomenys apie privačių asmenų išlaikomus dvasininkus XIX a. pabaigoje leidžia teigti, kad šis valdžios nurodymas nebuvo nuosekliai vykdomas.

Nors vyrauja tarnybos lapai, kuriose grafa apie nuobaudas palikta nepildyta, tačiau tai anaiptol nereiškia, kad XIX a. dvasininkai nenusižengdavo ar nebuvo už tai baudžiami. Peržiūrėti *de visu* analizei pasirinktų vyskupijų dvasininkų tarnybos lapai leidžia teigti, kad prasižengimai ir nuobaudos būdavo įrašomos. Reikėtų išsamesnių tyrimų, norint argumentuotai atsakyti į klausimą, ar nusižengusiam dvasininkui įrašas apie nusižengimą ir atliktą bausmę likdavo visam gyvenimui, t. y. ar buvo „perkeliamas“ į kitų metų tarnybos lapus, ar taikytas senaties terminas. Cituotame kunigo Savickio tarnybos lape nurodoma, kad Vilniaus vyskupijos Romos katalikų dvasinės konsistorijos įsaku jis už akiplėšišką laišką buvo baustas 8 dienu epitimija⁶⁰. Koks buvo laiško, įvardyto kaip akiplėšiškas, turinys, nedetaliuzuota, nenurodyta ir kada nei kam jis buvo adresuotas. Bausmės vieta taip pat nenurodyta, tad galima tik spėti, kad jos atlikti kunigas buvo išsiųstas į kurį nors vienuolyną. Gali būti, kad nederamas laiško turinys nelaikytas dideliu nusižengimu ir buvo apsiribota bendro pobūdžio konstatavimu.

⁵⁸ Jan Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie: Od jego założenia aż do dni obecnych, zawierające dzieje i prace biskupów i duchowieństwa Djecezji Wileńskiej, oraz wykaz kościołów, klasztorów, szkół i zakładów dobroczynnych i społecznych*, Wilno: Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1912, p. 182.

⁵⁹ Vilniaus generalgubernatoriaus Michailo Muravjovo aplinkraštis gubernatoriams, 1864-08-29, in: *Распоряжения и переписка гр. М. Н. Муравьева относительно римско-католического духовенства в Северо-западном крае, сообщилъ А. Миловидовъ*, Вильна: Русский Починъ, 1910, p. 20–21.

⁶⁰ Vilniaus miesto vicedekanato kunigų 1860 m. tarnybos lapai. Kunigo Jurgio Savickio tarnybos lapas, l. 8v–9.

Tokia prielaida peršasi palyginus įrašą kunigo Savickio tarnybos lape su 1849 m. Obelių dekanato Jūžintų vikaro kunigo Juozapo Kasperavičiaus 1849 m. tarnybos lapo įrašu – šio kunigo nusizengimams išdėstyti prireikė atskiros įklijos, nes tekstas netilpo į tam skirtą grafą⁶¹. Šis 54-ių metų kunigas, buvęs senosios regulos karmelitų vienuolis, iš konfratūrų išsiskyrė ganėtinai audringu charakteriu ir gyvenimo būdu, kurį apibūdinti kaip sektiną vargiai būtų įmanoma turint omenyje ir jokiais įžadais ar sakramentais nesusaistytą pasaulietį. Kasperavičius garsėjo girtuoklystėmis, priešgyniavimu savo klebonui, kortavimu ir kitais su kunigo statusu niekaip nederančiais dalykais, jau kone dešimtmetį reguliariai buvo baudžiamas. Bausmės atlikti ilgesniam ar trumpesniam laikui būdavo uždaromas į vienuolyną, bet užuot atgailavęs, neretai įstengdavo pasprukti ir vėl grįždavo prie jam įprastu tapusio gyvenimo būdo. Cituojamas įrašas Kasperavičiaus tarnybos lape įspūdingas tiek dėl vieno dvasininko įvykdytų nusizengimų nuoseklaus išdėstymo, tiek dėl taikytų bausmių gausos. Nuo 1834 m., kai pirmąkart buvo nubaustas trijų mėnesių epitimija Vilniaus senosios regulos karmelitų vienuolyne, audringą gyvenimą pamėgęs dvasininkas spėjo pabuvoti Vilniaus pranciškonų vienuolyne, net pora kartų buvo uždarytas Paparčių dominikonų vienuolyne, vėl nubaustas atgailą atlikti turėjo pas Palėvenės dominikonus. Nenorimo ir pradėjęs vikarauti Jūžintuose. Kol vyskupo sudaryta komisija tyrė Jūžintų klebono skundą ir aiškinosi, ką ir kiek yra prikūręs savo paskutinėje dvasinės tarnystės vietoje, kunigas sprendimo dėl tolesnio likimo laukė uždarytas Troškūnų bernardinų vienuolyne⁶². Gali būti, kad šiuo konkrečiu atveju nusizengimus ir bausmes skrupulingai surašyti bus paakinusi ir ta aplinkybė, jog minėtasis kunigas priklausė parapijai, kuri 1849 m. dėl administracinės teritorinės vyskupijų pertvarkos iš Vilniaus vyskupijos buvo perduota Žemaičių vyskupijai. Remiantis Kasperavičiaus tarnybos lapo duomenimis akivaizdu, kad šalinti iš dvasininkų nusikaltusio kunigo neskubėta. Reikėtų išsamesnių tyrimų, norint atsakyti į klausimą, ar tokia vyskupo nuostata buvo išskirtinė, ar vyskupijos ganytojai apskritai nebuvo linkę šalinti iš dvasininkų prasikaltusių kunigų⁶³, tačiau akivaizdu, kad tarnybos lapai teikia duomenų tirti dvasi-

⁶¹ Obelių dekanato diecezinių dvasininkų tarnybos 1849 m. tarnybos lapai. Kunigo Juozapo Kasperavičiaus tarnybos lapas (su įkliją apie jo elgesį), in: *LVIA*, f. 696, ap. 2, b. 703, l. 6–17.

⁶² *Ibid.*

⁶³ Masiškai iš dvasininkų buvo šalinami 1863 m. sukilime dalyvavę ar tik dalyvavimu įtariamai kunigai, tačiau tai buvo ne dvasinės vyresnybės, o pasaulietinės valdžios inicijuota

ninkų prasižengimus kanonų teisei ir analizuoti vyskupijos hierarchų laikyseną prasižengusiųjų atžvilgiu.

Apibendrinant. Tarnybos lapai – Rusijos imperijoje nuo XVII a. antros pusės iki 1917 m. galiojusi kariškių, valdininkų ir dvasininkų apskaitos forma. Po Lenkijos ir Lietuvos valstybės žlugimo Rusijos imperijai atitekusioje Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijoje buvusių katalikų vyskupijų dvasininkijai taip pat pradėti pildyti tarnybos lapai, t. y. imtas taikyti imperijoje jau nuo XVIII a. septinto dešimtmečio galiojęs ortodoksų dvasininkijos apskaitos modelis. Katalikų dvasininkų tarnybos lapų genezė sietina su Vyriausiosios kitatikių dvasinių reikalų valdybos viršininko kunigaikščio Aleksandro Golicyno 1813 m. kovo mėn. nurodymu Romos katalikų dvasinei kolegijai Sankt Peterburge pasirūpinti, kad būtų pradėti pildyti tarnybos lapai aukštesniajai katalikų dvasininkijai. Vilniaus vyskupija buvo tarp pirmųjų, kuri reikalaujamus tarnybos lapus parengė. Žemaičių vyskupija, kaip, beje, ir kitos imperijos teritorijoje atsidūrusios ir naujai įkurtai Mogiliavo arkivyskupijai priskirtosios, nurodymą dėl tarnybos lapų taip pat vykdė. Naujausioje Lietuvos istorijos sintezėje išsakyta mintis apie katalikų dvasininkų tarnybos lapų genezės sąsajas su bažnytinių valdų sekuliarizacija XIX a. viduryje koreguotina: Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų katalikų dvasininkų tarnybos lapai pradėti pildyti XIX a. antro dešimtmečio pirmaisiais metais.

Tarnybos lapų parengimą inicijavo pasaulietinė valdžia, tačiau koordinavo vyskupijų hierarchai, t. y. dekanai tvirtindavo sau pavaldaus dekanato dvasininkų tarnybos lapuose pateiktų duomenų tikrumą ir tik tada siųsdavo juos konsistorijai. Vyskupijos Konsistorija per vyskupo kanceliariją savo ruožtu siųsdavo tarnybos lapus katalikų dvasinei kolegijai Sankt Peterburge. Turint omenyje šių dokumentų rengimo procedūrą, juos tikslinga vertinti kaip bažnytinės proveniencijos dokumentaciją. Tačiau kartu katalikų dvasininkų tarnybos lapai yra ir Rusijos imperijos biurokratinės sistemos raidos elementas, imperijos vykdytos politikos Katalikų Bažnyčios atžvilgiu atspindys.

Pagrindinis Vilniaus ir Žemaičių dvasininkijos tarnybos lapų dokumentų masyvas saugomas Rusijos valstybės istorijos archyvo (*RVIA*) ir Lietuvos valstybės istorijos archyvo (*LVIA*) fonduose. Pavienių šios rūšies dokumentų yra ir kitose Lietuvos dokumentų saugyklose (tiek bibliotekų rankraštynuose, tiek žinybiniuose archyvuose). Sistemine viso laikotarpio

ir plačiai taikyta baudmės forma – vyskupijų hierarchai dvasininko pašalinimo apeigas atlikdavo vykdydami imperinės valdžios nurodymą.

šios dokumentų grupės analizė šiuo metu vargiai galima dėl deramai ne-sutvarkytos archyvų duomenų bazės. Tačiau atskirų periodų tyrimas nea-bejotinai galėtų būti perspektyvus.

Tarnybos lapuose fiksuoti duomenys apie kunigų amžių, išsilavinimą, kilmę, pareigybes, tarnystės metus, gaunamas pajamas yra svarbūs dvasi-ninkijos kaip socialinio sluoksnio tyrimams. Atskirų tarnybos lapo grafų duomenys pagal informatyvumą nėra lygiaverčiai. Antai grafos apie kil-mę duomenys itin lakoniški, tuo tarpu grafa apie studijas ir išsimokslinimą nuosekliai pildyta visuose be išimties tarnybos lapuose, tad besigilinan-tiems į dvasininkijos pasaulietinio išsilavinimo ir teologinio pasirengimo klausimus tai yra vertingas duomenų masyvas. Grafoje apie prasižengimus ir bausmes esanti informacija teikia galimybę tirti bausmių sistemą, gilinti į moralines to meto dvasininkijos nuostatas. Duomenys apie dvasininkų socialinę ir teritorinę kilmę yra svarbūs visapusiškesnei katalikų dvasinin-kijos charakteristikai. Jie gali būti pravartūs ir svarstant bendresnio pobū-džio problemas, pavyzdžiui, dvasininko socialinės integracijos į tikinčiųjų bendruomenę klausimus to meto visuomenėje.

Pagal pateiktos informacijos apimtį ir pobūdį akivaizdu, kad dvasinin-kų tarnybos lapai yra dėkingas šaltinis XIX a. Lietuvos katalikų dvasinin-kijos informacinės duomenų bazės sudarymui. Dvasininkų tarnybos lapų duomenys leidžia atskleisti personalinę šios visuomenės grupės sudėtį ir todėl pravartūs tikslinant ir koreguojant XIX a. dvasininkų vardinius sąra-šus, teikia galimybę aiškintis konkretaus dvasininko biografijos peripetijas. Turint omenyje, kad nemenka dalis XIX a. Lietuvos dvasininkų buvo akty-vūs kultūrinio ir literatūrinio gyvenimo dalyviai, tarnybos lapai yra svarbus šaltinis ne tik Bažnyčios istorijos tyrėjams, bet ir į XIX a. Lietuvos kultūros problemas besigilintiems mokslininkams.

ARCHIVAL SOURCES FOR RESEARCH ON THE SOCIAL DEVELOPMENT OF LITHUANIA'S CATHOLIC CLERGY IN 19TH CENTURY: SERVICE SHEETS

Aldona Prašmantaitė

Summary

In the document filing of the institutions of the Russian empire from the second half of the 17th c. until 1917 service sheets – a document in which next to

personal biographical data the service history was presented – had an important place. For scholars today they are an informative resource for both biographical research and the analysis of the development of society's social groups.

The requirement to complete service sheets involved three social strata of the Russian Empire – the military, the officials (i.e. civil servants having a rank) and the Orthodox clergy. After the collapse of the Polish-Lithuanian state at the end of the 18th c. in the former lands of the Grand Duchy of Lithuania occupied by the Russian Empire the empire's clerical system and document forms were gradually implemented. Staff sheets were also introduced for the Catholic clergy in 1813. For the Catholic clergy of the Vilnius and Samogitian dioceses staff sheets began to be filled in 1811.

The secular government initiated the preparation of service sheets for the Catholic clergy, but the diocesan hierarchy coordinated it. The documents were regularly sent to the Roman Catholic Spiritual College in St. Petersburg. Currently the bulk of the service sheets documents of the Vilnius and Samogitian clergy are stored in the funds of the Russian State Historical Archive (RSHA) and the Lithuanian State Archives (LSA). There are individual documents of this type in other Lithuanian document depositories (both manuscript sections of libraries and departmental archives).

In the staff sheets the data about the ages, education, background, positions, years of service of the priests, the revenue generated are recorded. Due to the extent and nature of the information provided, the service sheets are a useful source for the creation of information data bases for the 19th c. Lithuanian Catholic clergy, and are important for research on the clergy as a social layer. The data of the clergy's service sheets provide the opportunity to reveal the personal composition of this group, to clarify the biography peripeteia of a particular priest. Keeping in mind that the Lithuanian Catholic clergy of the 19th c. were active participants in the cultural and literary life, the service sheets of the clergy are an important source not only for researchers of Church history, but also for scholars investigating the problems of Lithuania's culture in the 19th c.